

ช้างสำคัญ ของจังหวัดกาญจนบุรี

บันทึกตำนานและประวัติศาสตร์

เอกสารเผยแพร่ แจกฟรี ห้ามจำหน่าย

เรียบเรียงโดย วัดเวฬุวัน
ต.ท่าขนุน อ.ทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี

คำชี้แจงของผู้รวบรวมและจัดทำ

ช้าง เป็นสัตว์ที่มีความผูกพันลึกซึ้งกับพระพุทธศาสนา โดยเป็นสัญลักษณ์มงคลสำคัญในพุทธประวัติและชาดก ช้างยังเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมือง คู่บารมีของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ในประวัติศาสตร์การสร้างชาติของไทยมักมีช้างเป็นยุทธปัจจัยที่สำคัญต่อทุกสนามการต่อสู้รักษาขอบเขตชั้นพสุธา ช้างจึงมีบุญคุณต่อแผ่นดิน และมีความสำคัญที่คนไทยทุกคนควรต้องระลึกถึงคุณของช้าง

ในวันช้างไทย ๑๓ มีนาคม ๒๕๖๙ วัดเวฬุวัน ได้จัดกิจกรรม “วันช้างไทย วิถีช้าง วิถีคน บนแผ่นดินเดียวกัน” เพื่อระลึกถึงความสำคัญของช้างไทย การดำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อ ตลอดจนพิธีกรรมโบราณที่เกี่ยวกับช้าง และเพื่อให้เห็นคุณค่าความสำคัญของช้างป่าในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นลูกหลานของช้างศึกในสมัยของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พ่อแม่ครูอาจารย์หลวงปู่สาคร ธมมาวุธ จึงดำริให้คณะผู้จัดทำ ศึกษา รวบรวมข้อมูล ตำนาน ประวัติศาสตร์ช้างสำคัญของจังหวัดกาญจนบุรี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ที่จัดเก็บไว้ที่หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุ และแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้ มาเรียบเรียงเป็นเอกสารเผยแพร่ให้กับผู้มาร่วมกิจกรรมในวันช้างไทยให้ได้เห็นคุณค่าของช้างป่าในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี

ผู้รวบรวมและจัดทำหวังว่า เอกสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่าน และเยาวชนรุ่นหลัง ได้ระลึกถึงคุณค่าและเคารพในชีวิตของช้าง ในฐานะสัตว์คู่บ้านคู่เมือง คู่บารมีของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย ทั้งนี้ ด้วยเวลาอันจำกัดในการศึกษารวบรวมข้อมูล และเรียบเรียงเอกสารฉบับนี้ หากมีความผิดพลาดขาดตกบกพร่องอันใด คณะผู้จัดทำขอน้อมรับไว้ และกราบขออภัยมา ณ ที่นี้

คณะผู้รวบรวมและจัดทำ

๑๔ มีนาคม ๒๕๖๙

สารบัญ

กำเนิดของช้าง.....	๑
คชลักษณ์ของช้างสำคัญ.....	๓
ช้างสำคัญในจังหวัดกาญจนบุรี	
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕).....	๕
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖).....	๖
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙).....	๙
บรรณานุกรม.....	๑๑

กำเนิดของช้าง

กำเนิดของช้างสามารถแบ่งประเภทของช้าง และบ่งบอกความเชื่อว่า หากครอบครองช้างตระกูลใด จะส่งผลทางใดแก่ผู้ครอบครอง เรื่องกำเนิดของช้างนี้ ในนารายณ์ ๒๐ ปาง ปฐมบทแห่งรามเกียรติ์ ตามคติความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ กล่าวไว้ว่า ในไตรตายุค เมื่อพระนารายณ์เสด็จลงมายังพิภพ ได้เนรมิตดอกบัวให้เป็นโลก และนำดอกบัวซึ่งมี ๘ กลีบ ๑๙๓ เกสรนี้ ไปถวายพระอิศวร พระอิศวรได้แบ่งกลีบและเกสรบัวออกเป็น ๔ ส่วน(แต่ละส่วนไม่เท่ากัน) เป็นส่วนของพระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ และพระอัคนี มหาเทพทั้ง ๔ ได้เนรมิตกลีบและเกสรบัวเป็นช้าง ๔ ตระกูลคือ^๑

๑. **ตระกูลพรหมพงศ์** พระพรหมเป็นผู้สร้างกำเนิดเป็นช้างอีก ๑๐ ตระกูล ประจำอยู่ในโลก และช้างอัฐทิศ ประจำทิศทั้งแปดหากมีช้างตระกูลนี้ มาสู่พระบารมี เชื่อว่าให้ความเจริญทางวัตถุและวิทยาการ

ลักษณะเด่นคือ มีเนื้อหนังอ่อนนุ่ม หน้าใหญ่ ท้ายต่ำ ขนอ่อนละเอียด เส้นเรียบ โขมตสูง คิ้วสูง น้ำเต้าแผด มีกระเต็มตัว ขนที่หลังหูลุ่ ปาก และขอบตาสีขาว ออกใหญ่ งามมีสีเหลืองเรียวยาวงาม

พราหมณ์โลหิต

^๑ ที่มา : นิทรรศการ “ช้างมงคล” หอสมุดแห่งชาติ

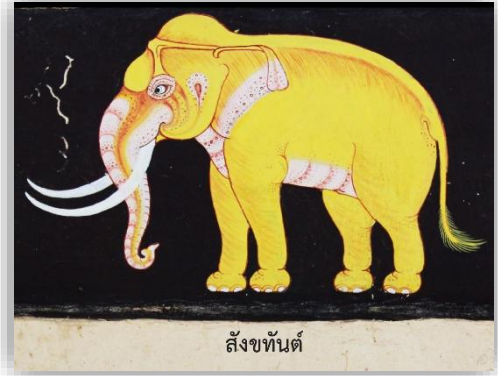

๒. ตระกูลอิศวรพงศ์ พระอิศวรเป็นผู้สร้าง กำหนดเป็นช้างอัฐคชาธารอีก ๘ ชนิด หากมีช้างตระกูลนี้มาสู่พระบารมี เชื่อว่าให้ความเจริญด้านทรัพย์สินและอำนาจ

ลักษณะเด่นคือ ผิวกายดำสนิท งาอวบงอนเสมอกันทั้งสองด้าน เท้าใหญ่ น้ำเต้ากลม คอย่นเมื่อเอียงย่าง ออกใหญ่ หน้าเขียด

๓. ตระกูลวิษณุพงศ์ พระนารายณ์เป็นผู้สร้าง กำหนดเป็นช้างอัฐคชอีก ๘ ชนิด เมื่อมีช้างตระกูลนี้มาสู่พระบารมีจะมีชัยชนะเหนือศัตรู ฝนจะตกต้องตามฤดูกาล ผลาหาร ัญญาหารจะบริบูรณ์

ลักษณะเด่นคือ ผิวหน้า ขนหน้าเกรียน สีทองแดง อด คอ และคางใหญ่ หางและวงยาว หน้าใหญ่ นัยน์ตาขุ่น หลังราบ

๔. ตระกูลอัคนิพงศ์ พระอัคนีเป็นผู้สร้าง กำหนดเป็นช้างศุภลักษณ์อีก ๔๙ ชนิด และเป็นช้างโทษปาปลักษณ์ ๘ จำพวก ประจำในโลก (ช้างเผือก ๓ ตระกูล(เอก โท ตรี) นับเป็นชาติศุภลักษณ์ ๑๕ ชนิด) หากมีช้างตระกูลนี้มาสู่พระบารมี บ้านเมืองจะสมบูรณ์ด้วยมังสาหาร มีผลในทางระงับศึกอันพึงจะเกิดหรือเกิดขึ้นแล้ว และระงับอุบาทว์ที่จะเกิดต่อบ้านเมืองและราชบัลลังก์

ลักษณะเด่นคือมีท่วงทีงดงาม เวลาเดินจะเชิดงวง ออกใหญ่ ปลายงาทั้งของข้างจะโค้ง มีสีเหลือง ขนสีขาวปนแดง หรือผิวกายมีสีใบทองตากแห้ง

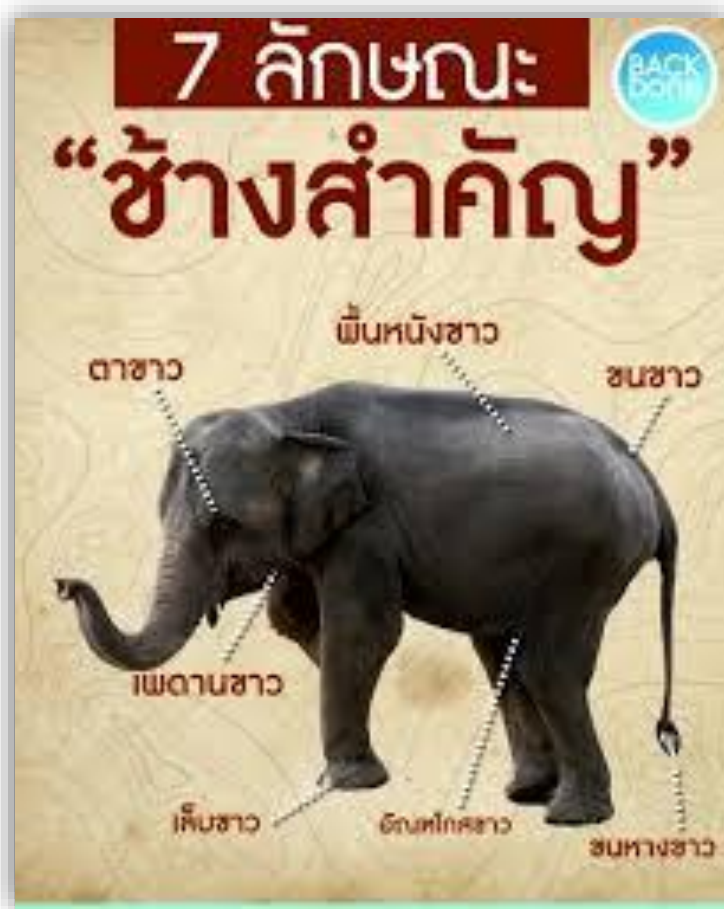
ตามโบราณราชประเพณี เมื่อพระมหากษัตริย์สวรรคต ถือเป็นกาลเสด็จกลับคืนสู่ฟ้าเสวยสวรรคต "พระเมรุมาศ" ถือเป็นกาลจำลองเขาพระสุเมรุราช ที่ประทับแห่งมหาเทพ ในระบบจักรวาลตามคติเรื่องไตรภูมิ ถือว่า "ช้าง" เป็นสัตว์มงคลประจำทิศเหนือ ในการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร ได้จัดสร้าง "ช้าง" ประดับบันไดทางขึ้นชั้นที่ ๑ ด้านทิศเหนือ ๑ คู่ พร้อมด้วยช้างตระกูลพรหมพงศ์ ๑๐ จำพวก และสัตว์หิมพานต์ตระกูลช้าง ๔ จำพวก ประดับภายในสระอโนดาตด้านทิศเหนือ และรอบฐานพระเมรุมาศ

คชลักษณ์ของช้างสำคัญ

คชลักษณ์ของช้างสำคัญตามตำราพระคชศาสตร์ที่สืบทอดมาแต่โบราณ มีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้

๑. ลักษณะสำคัญ ๗ ประการ (คชลักษณ์ช้างสำคัญ)

ช้างที่จะได้รับพิจารณาเป็น "ช้างสำคัญ" หรือที่เรียกกันติดปากว่า "ช้างเผือก" เพื่อขึ้นระวางเป็นช้างคู่บารมีของพระมหากษัตริย์ ต้องมีลักษณะมงคลครบ ๗ ประการ ดังนี้

ที่มาภาพ : จาก Tiktok [backbonemcot](#)

- ตาขาว : ดวงตามีสีขาวหรือสีอ่อนมงคล
- เพดานขาว : เพดานปากมีสีขาวหรือสีชมพูอ่อน
- เล็บขาว : เล็บทั้งหน้าและหลังมีสีขาวสะอาด
- ขนขาว : เส้นขนตามตัวมีสีขาวหรือสีเหลืองอ่อน
- ฟันหนั่งขาว : ฟันหนั่งมีสีอ่อน ออกแดงคล้ายสีหม้อใหม่ หรือสีเทาอมชมพู
- ขนหางขาว : ขนบริเวณปลายหางมีสีขาว

- อัณฑโกศขาว : อวัยวะเพศ มีสีขาวหรือสีหม้อใหม่

๒. การแบ่งประเภทช้างตามคชลักษณ์

ตาม ตำราพระคชศาสตร์ แบ่งช้างที่มีลักษณะพิเศษออกเป็น ๓ ระดับ:

- ช้างสำคัญ : มีลักษณะครบทั้ง ๗ ประการ ถือเป็นช้างชั้นสูงสุด
- ช้างประหลาด (หรือช้างสี่ประหลาด) : มีลักษณะมงคลไม่ครบทั้ง ๗ ประการ แต่มีบางส่วนที่ตรงตามตำรา
- ช้างเนียม: มีลักษณะเฉพาะคือ ผิวหนังดำสนิท งาสั้นคล้ายปลีกล้วย และมีเล็บดำ

๓. ช้างศึกตามตำราคชลักษณ์

นอกจากช้างมงคลแล้ว ช้างที่ใช้ในสงครามหรือ "ช้างศึก" ก็มีคชลักษณ์เฉพาะเพื่อให้เหมาะแก่การรบ :

- รูปร่างใหญ่โต กำยำ แข็งแรง
- หัวกะโหลกหนาและใหญ่ แก้มเต็มสมบูรณ์
- ลักษณะท่าทาง : หน้าเขิด หลังลาดต่ำลงทางท้าย
- งา : ยาว ใหญ่ มีความโค้งและแหลมคม

๔. ความเชื่อและการขึ้นระวาง

- สัตว์คู่บารมี : เชื่อว่าช้างเผือกจะอุบัติขึ้นตามพระบารมีของพระมหากษัตริย์ในแต่ละรัชกาล
- พระราชพิธี : เมื่อพบช้างที่มีคชลักษณ์ถูกต้อง กรมคชบาลจะตรวจสอบอย่างละเอียด หากผ่านเกณฑ์จะมีการจัด พระราชพิธีสมโภชน์ขึ้นระวาง และพระราชทานนามเป็น "พระยาช้างต้น"

ช่างสำคัญในจังหวัดกาญจนบุรี

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๕)

ช่างสำคัญช่างนี้ กำนันช่องพลู ซึ่งเป็นกำนันคนที่ ๒ ของอำเภอสังขละบุรี ได้มอบให้กับพระศรีสุวรรณคีรี ซึ่งเป็นนายอำเภอในขณะนั้น เพื่อนำช่างสำคัญดังกล่าว น้อมเกล้าถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เพื่อขอให้ชายในตำบลชะแลไม่ต้องเข้ารับการเกณฑ์ทหาร และนำรูปช่างเผือกมาประกอบเป็นตราขององค์การบริหารส่วนตำบลชะแล ในปัจจุบัน^๒

จากคำบอกเล่าของชาวบ้านและผู้เฒ่าในชุมชน “หลวงปู่” หรือบิดาของหมื่นนายกซึ่งมรณภาพเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๗ ขณะอายุได้ ๙๔ ปี เคยเล่าให้ฟังว่าเคยได้เลี้ยงดูช่างเผือกที่นำไปถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในคราวเสด็จประพาสไทรโยค (ขณะนั้นหลวงปู่อายุประมาณ ๗ ปี) ซึ่งกำนันตำบลชะแล และปลัดอำเภอทองผาภูมิในขณะนั้น ได้เป็นตัวแทนของชาวกะเหรี่ยงตำบลชะแลนำช่างเผือกซึ่งชาวบ้านเลี้ยงไว้ไปถวาย ในครั้งนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ตอบแทนชาวบ้าน โดยยกเว้นการเกณฑ์ทหารชายชาวกะเหรี่ยงในตำบลชะแลซึ่งมีผลบังคับใช้มาจนถึงปัจจุบัน คือผู้ชายที่เกิดในตำบลชะแลและเป็นคนดั้งเดิมไม่ต้องถูกเกณฑ์ทหารมีหลักฐานเป็นเอกสารที่อยู่อำเภอทองผาภูมิ^๓

จากหลักฐานจดหมายเหตุ กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ เรื่องช่างเมืองกาญจนบุรี ได้บันทึกไว้ว่า

“จดหมายเหตุ กราบเรียนมาให้ทราบ ด้วยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมสั่งว่า ที่ช่างกระเบื้องเมืองกาญจนบุรีนั้น เจ้าคุณกราบทูลพระกรุณาว่า ช่างกระเบื้องธรรมเนียม ไม่เป็นช่างสมพงษ์ จึงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สมโภช ที่ท้องสนาม แต่ช่างเมืองสุวรรณภูมิช่างเดียวให้ปลูกโรงทำห้องทั้งหมด ช่างกาญจนบุรีนั้นให้ไว้ต่อครั้งหลัง เหมือนรับพระเสวตรวรารณ เมื่อแรกมาถึงกรุงเทพฯ ฯ สมโภชโรงในทำเป็นสองคราว โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ดังนี้กำหนด จะได้ทำพระราชพิธีทهنนไชยบาทช่างสำคัญ ณ บ่อโพรงแขวงกรุงเก่า ณ วัน ๕ ขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๔ ...”

^๒ แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.2566 - 2570) ขององค์การบริหารส่วนตำบลชะแล

อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี

^๓ <https://www.gotoknow.org/posts/596115>

^๔ ตรงกับวันที่ ๖ มีนาคม ๒๔๑๕

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖)

เดือนมีนาคม ร.ศ. ๑๓๑ ตรงกับปีพุทธศักราช ๒๔๕๕ หมื่นสนิจัตรา ปลัดอำเภอสังขละบุรี ได้รายงานต่อ พระยาประสิทธิสงคราม ผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรีว่า ได้พบช้างพลายสีประหลาด (ช้างเผือก) หนึ่งช้าง ชื่อว่า เพลบาง (แปลว่าหนุ่มเหลือง) อายุ ๔ ปี ๓ เดือน เจ้าของเป็นกะเหรี่ยงชื่อ นายงะชะเรียง อยู่บ้านพุกู้ ตำบลตึกะ ท้องที่อำเภอสังขละบุรี ขณะนั้นพระศรีสุวรรณ ไปราชการอยู่ที่อำเภอเมืองกาญจนบุรี หมื่นสนิจัตรา จึงได้นำช้างลงมาตรวจสอบที่เมืองกาญจนบุรี ตามคำสั่งของผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรีในขณะนั้น เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรีได้ตรวจดูลักษณะช้างแล้ว ได้มีบันทึกลักษณะช้าง ไว้ในรายงานเรื่องช้างสำคัญขึ้นกราบทูลอำมาตย์เอก คือพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทราบฝ่าพระบาทดังนี้

“ ครั้นวันที่ ๑๒ เมษายน ๒๔๕๕ เวลาเช้า ๒ โมง หมื่นสนิจัตรา ได้นำช้างมาถึงบ้านหนองบัว ข้าพระพุทธเจ้าได้ตรวจดูลักษณะช้างเห็นว่าเป็นช้างสำคัญ คือ สีตัวเป็นสีหม้อใหม่อย่างนวล สีตาเป็นสีน้ำผึ้งเหลืองเข้ม เล็บขาว เพดานขาว อันทโกศขาว ขนหูขาว ขนตัวแดง ขนหลังแดง ขนหางสีหมอกบ้าง ขาวบ้าง ได้วัดชันสูตรสูง ๓ ศอก ๙ นิ้ว งามยาวพันพรายปาก ๑๐ นิ้ว รูปร่างงาม ”

ต่อจากนั้น ได้มีการนำขน และเขียนรูป กราบเรียนท่านพระยาอนุรักษมณฑลเชียร ปลัดทูลฉลอง กระทรวงวัง ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) เมื่อวันที่ ๒๑ เมษายน ๒๔๕๕ ความตอนหนึ่งว่า

“วันที่ ๒๖ เดือนนี้ ข้าพเจ้าไปถึงเมืองกาญจนบุรี ได้ตรวจพิเคราะห์ดูช้างพลายนั้น มีขนาดสูงได้ ๓ ศอก ๙ นิ้ว เป็นช้างประหลาด

สีตัวเหมือนสีเนื้อมันเทศ มีกระด้าใหญ่เล็กประตั้งแต่ปลายวงตลอดทั่วทั้งตัว

จักขุเหมือนสีลูกหวายที่ปอกแล้ว

เพดานพื้นเป็นสีแดงเจือขาว ตันลิ้นใหญ่ ปลายลิ้นยาว ถึงพรายปาก มีเคละ (น้ำลาย) ไหลฟูมฟายอยู่เสมอ

ขนโคมด (ขนที่หัวช้าง) ตันขนดำ ปลายขนขาว

ขนหูขาวเจือเหลือง

ขนประทัดหลัง ตันขนดำ ปลายขนขาว

ขนราวซึกขาว

ขนหางดำบ้าง ขาวบ้าง แฉมกัน ขนที่ว่าขาวเหล่านี้ ขาวไม่บริสุทธิ์ทุกอย่าง

อันทโกศ พื้นเป็นสีแดง เจือขาวปราย อันทโคตรอยู่เสมอ

เล็บเป็นฝาหอยทั้ง ๔ เท้า

ตามที่ได้ตรวจแล้วเห็นว่าได้มีการพบช้างสำคัญ อยู่ในประเภท อำนวยอัคนิพงษ์ จำพวก บาลักษณะ หรือ ทูลลักษณะ ชื่อว่า กำพ/กำโถม นัยหนึ่งชื่อว่า ลันดาชยุรหัตถี อีกนัยหนึ่งชื่อว่า บรรลัยโครกหัตถี ”

ต่อมา ในวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๔๕๕ ทรงมีพระกระแสรับสั่งให้ผู้ว่าราชการจังหวัด กาญจนบุรีเตรียมการเดินทางสำคัญออกจากเมืองกาญจนบุรี ไปยังพระปฐมเจดีย์ มณฑลนครชัยศรี โดยจัดให้มีมหรสพสมโภชน์ มีการนิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ๗ รูป สำหรับพระเกียรติยศ และเป็นมงคลแก่ช้างสำคัญ

จนกระทั่งในวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๔๕๕ เวลาเช้า ๑ โมง ๔ นาที ๑๖ วินาที เป็นมงคลฤกษ์ ได้นำช้างออกเดิน โดยทักษิณาวรรตออกจากเมือง พร้อมด้วยข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ มีพระสงฆ์ประจำอยู่บนเกย สำหรับประพรมน้ำพระพุทธมนต์ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ช้างสำคัญ

จากหลักฐานต่าง ๆ ที่บันทึกไว้ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ กระทรวงวัง และกระทรวงมหาดไทย ได้ร่วมกันนำช้างพลายชื่อเพละบาง จากสังขละบุรี เข้าถวายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) ได้ใช้เวลาเดินทาง ตั้งแต่วันที่ ๖ มิถุนายน โดยการเดินทางของช้างสำคัญ จากเมืองกาญจนบุรี ได้แวะพักระหว่างทาง ที่หนองขาว บ้านน้อย ห้วยกรด พระแท่น อ้อกระทุง หนองไผ่ล้อม (อ.กำแพงแสน) ตลาดเสือ วัดเสน่หา ตำบลสนามจันทร์ พระปฐมเจดีย์ มีการจัดเวรยามเฝ้ารักษาช้างสำคัญนี้ตลอดเวลา จนกระทั่งได้นำช้างสำคัญเข้าสู่โรงช้างที่จัดเตรียมไว้ ที่พระปฐมเจดีย์ตามมงคลฤกษ์ ในวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๕๕ เวลาบ่าย ๕ โมง ๕๖ นาที ๓ วินาที พระสงฆ์ ๗ รูปสวดชัยมงคลคาถา เจริญพระพุทธมนต์ มีปีพาทย์บรรเลง

เมื่อการรับข้างสำคัญเสร็จสิ้นเรียบร้อย มีหลักฐานการรายงานเบิกค่าใช้จ่ายในการดำเนินการต่าง ๆ เช่น ค่าใช้จ่ายในการส่งข้างสำคัญจากอำเภอสังขละบุรี มายัง พระปฐมเจดีย์ จำนวน ๑,๒๔๓ บาท ๗๖ สตางค์ ค่าปลุกโรง จำนวน ๑,๕๐๐ บาท ค่าซื้อหญ้าเป็นอาหารข้างสำคัญ เดือนละ ๔๔ บาท ค่าจ้างคนเลี้ยง เดือนละ ๒๐ บาท เป็นต้น

การรับข้างสำคัญดังกล่าว ปรากฏเป็นหลักฐานใน จดหมายเหตุ บันทึก และรายงานต่าง ๆ ตามลำดับชั้นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในสมัยนั้น การรายงานกราบทูลพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ภาพถ่ายโทรเลข ตลอดจนรายงานการขอเบิกค่าใช้จ่ายในการจัดการต่าง ๆ เป็นหลักฐาน

หลังจากการรับข้างสำคัญเสร็จสิ้นลงแล้ว มีหลักฐานสำคัญอีกชิ้นหนึ่งจากหอสมุดแห่งชาติ ที่น่าสนใจยิ่ง ได้แก่บันทึกการเสด็จแปรพระราชฐานของ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ ๖) มายังเมืองกาญจนบุรี ไว้ว่า

“วัน ๒ ๖ ๓ ค่ำ ปีฉลู เบญจศก ๑๒๗๕ ร.ศ. ๑๓๒ พ.ศ. ๒๔๕๖

เวลาบ่ายรุ่งเศษ ทรงเครื่องทหารบก ทรงม้าพระที่นั่งจากบ้านทวน เวลาเช้า ๑ โมงเศษ พักกลางทางที่หนองแซ่เสา ๓๐ นาที มีปราสาทเครื่องบูชา มีพระสงฆ์ชยันโต เวลาเช้า ๓ โมง ๑๐ นาที ถึงที่ประทับร้อนวัดบ้านหนองขาว มีรอยค้ำยใหญ่อยู่อีกแห่งหนึ่ง เป็นระยะทาง ๓๐๕ เส้น เมืองได้จัดตั้งพลับพลาประทับร้อนที่ข้างศาลาการเปรียญใหญ่วัดหนองขาว แลเกณฑ์ข้าวก่อเลี้ยงข้าราชการที่ตามเสด็จพระราชดำเนิน แต่ราษฎรมีความยินดี ได้จัดทำสำหรับแลข้าวใส่สำหรับละ ๔ คน จินไชยเหลือง น้ำดื่มต่าง ๆ เมื่อเสวยแล้วเวลาเที่ยงแล้ว ๒๐ นาที ราษฎรขอพระบรมราชานุญาตเวียนเทียน เพราะเคยได้เวียนเทียนพระบรมรูปมาหลายคราวแล้ว ยังไม่เคยเวียนเฉพาะพระองค์ โปรดให้ราษฎรเวียนเทียนตามปรารถนา มีพระสงฆ์ชยันโตบรรเลงพิณพาทย์ แลนำพระไชยมาสรงน้ำทำน้ำมนต์ พระราชทานให้ราษฎรได้ใช้ประพรม เวลาบ่าย ๑ โมง ๔๐ นาที ทรงเครื่องทหารบกทรงเก้อห้าม เสด็จจากที่ประทับร้อนวัดบ้านหนองขาว เวลาบ่าย ๒ โมง ๕๐ นาที พักกลางทาง ๒๕ นาที ออกเดินต่อไป เวลาบ่าย ๔ โมง ๓๐ นาที ถึงเมืองกาญจนบุรี ระยะทาง ๓๑๓ เส้น รวมระยะทางที่เดินในวันนี้เป็น ๖๑๘ เส้น มีกองทหารตั้งแถวคอยรับเสด็จที่นอกเมือง เดินผ่านเข้าไปในเมืองไปลงท่าหน้า แล้วลงเรือข้ามแม่น้ำไปประทับพลับพลาที่ประทับแรมฝั่งตรงข้ามกับเมือง ที่เรียกว่าตำบลลิ้นช้าง แแนวค้ำยเก่า เวลาจวน ๒ ทุ่ม โปรดให้เจ้านายแลข้าราชการที่ตามเสด็จ ขึ้นไปสวดมนต์บนพลับพลาที่ประทับแรม เพราะฝนตกหนักตั้งแต่เวลาค่ำมา ฟ้าฝนแฉะมาก ทรงนำสวดมนต์เหมือนวันก่อน เมื่อสวดมนต์จบแล้ว ทรงเครื่องทหารบก ทรงเรือพระที่นั่ง ข้ามฟากมาเสวยที่โรงทหารพร้อมด้วยนายทหาร และนายเลื้อป่าผู้กำกับลูกเลื้อ นายตำรวจภูธร ซึ่งพระยาพิไชยชาญฤทธิ์ ผู้บัญชาการกองพลเป็นผู้เชิญทหารในเมืองนี้เขาล้าง เสวยแล้วมีแจกสลาก แลละครเครื่องของพระศรีสุวรรณคีรี นายอำเภอสังขละบุรี ซึ่งลงมาคอยรับเสด็จพร้อมด้วยครอบครัว ถวายทอดพระเนตร เวลา ๕ ทุ่มเศษ เสด็จกลับพลับพลาที่ประทับแรม

วันนี้ ประทับพลับพลาเมืองกาญจนบุรี โปรดพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์ รัชกาลปัจจุบัน ชั้น ๔ แก่ผู้ว่าราชการเมืองหนึ่ง”

ในบันทึกอีกฉบับ เขียนถึงการเสด็จทอดพระเนตรช้างพลายสำคัญที่โรงชั่วคราว ณ สนามหญ้า หน้าพระปฐมเจดีย์ ความว่า

“ วัน ๗ ๆ ๘ ค่ำ

เวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง ทรงรถพระที่นั่งยนต์ไปประทับรถยนต์ที่ท่าवासกรี ข้ามฟากไปทรงรถไฟพิเศษที่สถานีบางกอกน้อย เวลาเช้า ๓ โมง ๑๖ นาที รถไฟออกจากกรุงเทพฯ เวลาเช้า ๖ โมง ๓๙ นาที ถึงสถานีนครปฐม ข้าราชการในมณฑลนี้มีพระยาสุนทรบุรี และพระยานารณฤบาลเป็นต้น รับเสด็จ เสด็จลงประทับรถยนต์พระที่นั่งไปประทับวิหารหลวง ทรงนมัสการแล้ว เสด็จไปทอดพระเนตรช้างพลายสำคัญที่โรงปลูกขึ้นชั่วคราว ที่สนามหญ้าพระปฐมเจดีย์ด้านใต้ พระยาประสิทธิ์สงคราม ผู้ว่าราชการเมืองกาญจนบุรี นำกะหรียงเจ้าของช้างเผือก พร้อมด้วยกำนันผู้ใหญ่บ้าน เวลาเช้า ๕ โมงเศษ ทรงรถไฟเล็ก ซึ่งโปรดให้กรมทหารช่างสร้างขึ้นในที่นั้น ด้วยทุนพระคลังข้างที่ กรมหมื่นกำแพงเพชรทรงอำนวยการสร้างทาง เติมนรถทดลองถวายทอดพระเนตร ทรงรถไฟไปประทับพระราชวังสนามจันทร์ เวลาบ่าย ๔ โมง ๖ นาที ทรงรถไฟพิเศษที่สถานีสนามจันทร์ เวลาบ่าย ๕ โมง ๒๔ นาที เสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ ทรงรถยนต์ไปทรงรถยนต์พระที่นั่งที่ท่าवासกรี เสด็จกลับสวนดุสิต”

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ ๙)

พระเศวตศุทธวิลาศฯ

ช้างพลายเผือก ลูกเถื่อน ชื่อบุญรอด คณงานของกรมป่าไม้ได้พบลูกช้างที่ป่าบริเวณแม่น้ำแควน้อย จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๗ เป็นช้างพลายสีดอ (ช้างพลายที่ไม่มีงายาว) ที่มีลักษณะพิเศษเข้าตำราตามคชศาสตร์ ต่อมาได้นำมาเลี้ยงไว้ ณ อุทยานเขาเขียว จังหวัดชลบุรี อธิบดีกรมป่าไม้ได้นำนมเกล้าๆ ถวาย เป็นช้างสำคัญในตระกูลวิษณุพงษ์ จำพวกอัฐคช จำพวก “ตามพัสตินทร์” จมื่นศิริวัชรรัตน์ เป็นผู้ตรวจคชลักษณ์ สมโภชนขึ้นระวาง ณ โรงช้างต้น สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่

พังมด (ช้างสำคัญ)

ช้างพังมด ช้างพังลูกเถื่อน คุณไฉไล ถาวร นำมาจากอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ต่อมาพระพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล เป็นผู้ทรงแนะนำให้น้อมเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งได้ผ่านการ ตรวจสอบคชลักษณ์ โดยท่านจมีนศิริวัชรรัตน์ฯ (เฉลิม คชาชีวะ) แต่ยังมีได้ขึ้นระวางและ พระราชทานนาม ปัจจุบันยื่นโรงอยู่ที่ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ จังหวัดสกลนคร

โดยปรากฏหลักฐานใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๙๖ ตอนที่ ๑๔๕ วันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๒๒ บันทึกไว้ดังนี้

“ ชาวในพระราชสำนัก

พระบรมมหาราชวัง

วันจันทร์ที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๒๒

วันนี้ (วันที่ ๑๒ สิงหาคม ๒๕๒๒) เวลา ๑๕.๑๕ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จลง ณ บริเวณพระตำหนักจิตรลดารโหฐาน พร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พระราชทานพระบรมราชโองการให้ พลเอกเล็ก แนวมาลี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และคณะเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท น้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายช้างสำคัญ "พังมด"

ในโอกาสนี้ พระราชทานเสมา ภ.ป.ร. ทองคำ แก่ นางไฉไล ถาวร ผู้เป็นเจ้าของช้างสำคัญด้วย ”

^๕ ที่มา : หอสมุดแห่งชาติ <https://www.nlt.go.th/service/๑๕๖๕>

บรรณานุกรม

- ข้อมูลและภาพจาก นิทรรศการช่างมงคล หอสมุดแห่งชาติ
<https://www.nlt.go.th/service/๑๕๖๕>
- หลักฐานบันทึกของกระทรวงวัง กระทรวงมหาดไทย ร.ศ.๑๓๑ จากหอสมุดแห่งชาติ
- จดหมายเหตุกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๕ เรื่อง ช่างเมืองกาญจนบุรี
- แผนพัฒนาท้องถิ่น (พ.ศ.๒๕๖๖ - ๒๕๗๐) ขององค์การบริหารส่วนตำบลชะแล
อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี